

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ Й ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАСЕЛЕННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ ТА УКРАЇНІ

Перехід України до нової моделі суспільного розвитку у системі світових взаємин, суспільний прогрес, Євроінтеграційні процеси зумовлюють необхідність досліджень розвитку й використання її трудового потенціалу. У статті висвітлено теоретичні й методологічні проблеми характеристики трудового потенціалу населення. Розглянуто особливості формування і втрати трудового потенціалу України на основі застосування методології потенційної демографії. Проаналізовано використання трудового потенціалу в країнах Європи та встановлено взаємозв'язок між якістю життя населення, (рівнем ВВП на душу населення та середньою тривалістю життя) та середньою тривалістю життя у стані зайнятості. Взаємозв'язки проаналізовано за двома групами країн – постсоціалістичними та розвиненими країнами Європи. Досвід Європейських країн, їх соціально-економічна політика заслуговує уваги та вивчення для розв'язання проблем якості життя в Україні. Основним резервом трудового потенціалу населення є зменшення рівнів смертності у працездатному віці й збільшення рівнів зайнятості населення.

Ключові слова: трудовий потенціал, потенційна демографія, економічна активність, зайнятість, Євросоюз, Євроінтеграція, рівень життя, якість життя населення

Переход Украины к новой модели общественного развития в системе мировых взаимоотношений, общественный прогресс, Евроинтеграционные процессы определяют необходимость исследований развития и использования ее трудового потенциала. В статье отражены теоретические и методологические проблемы характеристики трудового потенциала населения. Рассмотрены особенности формирования и потери трудового потенциала Украины на основе применения методологии потенциальной демографии. Проанализировано использование трудового потенциала в странах Европы и установлена взаимосвязь между качеством жизни населения, (уровнем ВВП на душу населения и средней продолжительностью жизни) и средней продолжительностью жизни в состоянии занятости. Взаимосвязи проанализированы по двум группам стран – постсоциалистическими и развитыми странами Европы. Опыт Европейских стран, их социально-экономическая политика заслуживает внимания и изучения для решения проблем качества жизни в Украине. Основным резервом трудового потенциала населения является уменьшение уровней смертности в работоспособном возрасте и увеличения уровней занятости населения.

Ключевые слова: трудовой потенциал, потенциальная демография, экономическая активность, занятость, Евросоюз, Евроинтеграция, уровень жизни, качество жизни населения

Transition of Ukraine to the new model of community development in the system of world relations, social progress, Eurointegration processes predetermine the necessity of researches of development and use of its labour potential. The theoretical and methodological problems of description of labour potential of population are reflected in the article. The features of forming and loss of labour potential of Ukraine are considered on the basis of application of methodology of potential demography. The use of labour potential was analyzed in the countries of Europe and

intercommunication is set between quality of life of population, (by the level of GDP per capita and life expectancy at birth) and expectancy of life in a state of employment. Intercommunications are analysed on two groups of countries – by the postsocialists and developed countries of Europe. Experience of the European countries, their socio-economic politics deserves attention and study for the decision of problems of quality of life in Ukraine The main reserve of labour potential of population is reduction of levels of death rate in capable of working age and increase of levels of employment of population .

Keywords: *labour potential, labour force, potential demography, economic activity, employment, European Union, Eurointegration, standard of living, quality of life of population*

Постановка проблеми. Якість життя населення формується під впливом взаємодії всіх суб'єктів економічних відносин. Її підвищення (соціальний прогрес) є пріоритетним напрямом державної соціально-економічної стратегії, реалізації засад соціально орієнтованої ринкової економіки. Сталий соціально-економічний розвиток України, якість життя населення залежать від збереження, зміцнення та реалізації трудового потенціалу країни. Перехід до нової моделі суспільного розвитку у системі світових взаємин, Євроінтеграційні процеси зумовлюють необхідність досліджень зазначеної проблеми в Україні, а потреба у створенні повноцінних умов для розвитку й використання трудового потенціалу посилює практичну значущість її вирішення.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій з кінця ХХ ст. свідчить, що проблемами трудового потенціалу (ТП) займалися такі учені як Б. Урланіс, В. Костаков, С. Пирожков, В. Стешенко, В. Пискунов, О. Хомра, В. Щвець, В. Радченко, М. Лібанова, Е. Ким, В. Куликів, Бресєв Б., Заславська Т., Зубкова А., Іванова В., Кульбовська Н., Кокін Ю., та ін.

Мета статті. На сучасному етапі розвитку проблеми ТП потребує подальшого методологічного удосконалення та вивчення на макро- і мікрорівнях питання чинників розвитку й реалізації ТП, вивчення втрат і резервів, чинників впливу, регіональні порівняння й досвід розвинутих країн.

Виклад основного матеріалу. Основою ТП суспільства, країни є потенціал окремої людини. Людським потенціалом вважають міру втілених у людині здібностей, таланту, рівня освіти, кваліфікації та здатність цих якостей

приносити дохід. Кількісно ТП суспільства — це можливості суспільства забезпечити роботою працездатне населення. Якісно — можливість повної реалізації знань, умінь та професійних навичок відповідно до фаху працівників для підвищення ефективності економічної діяльності особи, організації, суспільства.

У нашому дослідженні для характеристики ТП застосовувалися методи потенційної демографії[6], де населення є носієм певного життєвого потенціалу, що вимірюється в людино-роках. За умови цього підходу, ТП особи являє собою – середню очікувану тривалість життя на період трудової діяльності (у стані зайнятості).

Трудовий потенціал населення України на початок 2012 року склав 661,6 млн. людино-років. Головним чином, його становили міські жителі (66,2%); частка жінок склала 48,2% – чоловіків і 51,8%. ТП особи (одиничний трудовий потенціал) – середня тривалість майбутнього життя в стані зайнятості при народженні на початок 2012 р. в Україні становила для міського населення – 27,89 років (чоловіки) та 25,03 років (жінки), для сільських жителів відповідно 27,41 і 28,97 років. У сільських жителів спостерігався найбільший строк очікуваного життя в стані зайнятості і найменші втрати ТП через безробіття – 3,85 і 3,33 роки (відповідно – чоловіки, жінки). Міські жителі мали більші втрати від безробіття – 4,19 та 3,62 роки (відповідно – чоловіки, жінки). Гіпотетично, ТП особи має складати 44 роки (як різниця меж працездатного віку). Проте, розбіжності між гіпотетичним і фактичним ТП особи, окрім втрат через безробіття, пояснюються терміном економічної пасивності, у т.ч. часом отримання освіти (5-6 років), та смертністю у працездатному віці.

При проведенні регіональних порівнянь ТП населення України з країнами Європи використовувалися дані Держкомстату [5], Євростату [3], Світової книги фактів [2], авторські розрахунки[4].

Таблиця 1

**Показники якості життя населення та використання трудового потенціалу
у країнах Європи та України за 2012 рік**

	Очікувана тривалість зайнятого життя у віці понад 15 років, років	Очікувана тривалість життя при народженні, років	Очікувана тривалість незайнятого життя, років $4=3-2$	Питома вага зайнятого періоду життя у всій очікуваній тривалості життя, %	ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності валют (ПКС)	
					\$	рейтинг у світі
1	2	3	4	5	6	7
				$5=2/3*100\%$		
Австрія	36,9	81,00	44,10	45,6	42 600	22
Бельгія	32,2	80,45	48,25	40,0	37 800	31
Болгарія	31,6	74,40	42,80	42,5	14 400	93
Великобританія	38,1	80,95	42,85	47,1	37 300	34
Голландія	39,6	81,15	41,55	48,8	43 300	18
Греція	32,0	80,70	48,70	39,7	23 600	63
Данія	39,3	80,10	40,80	49,1	37 800	32
Естонія	36,2	76,45	40,25	47,4	22 400	66
Ірландія	34,1	80,95	46,85	42,1	41 300	25
Ісландія	44,4	82,95	38,55	53,5	40 700	27
Іспанія	34,7	82,50	47,80	42,1	30 100	47
Італія	30,5	82,30	51,80	37,1	29 600	51
Кіпр	36,3	81,15	44,85	44,7	24 500	62
Латвія	35,0	73,90	38,90	47,4	19 100	74
Литва	34,0	74,00	40,00	45,9	22 600	65
Люксембург	32,5	81,45	48,95	39,9	77 900	6
Мальта	31,6	80,80	49,20	39,1	29 200	52
Німеччина	37,5	80,95	43,45	46,3	39 500	29
Норвегія	39,6	81,50	41,90	48,6	55 400	9
Польща	32,1	76,90	44,80	41,7	21 100	69
Португалія	36,9	80,45	43,55	45,9	22 900	64
Румунія	31,9	74,55	42,65	42,8	14 400	94
Словаччина	32,8	76,20	43,40	43,0	24 700	61
Словенія	33,6	80,20	46,60	41,9	27 400	55
Угорщина	30,4	75,15	44,75	40,5	19 800	71
Фінляндія	37,4	80,70	43,30	46,3	35 900	38
Франція	34,6	82,05	47,45	42,2	35 700	39
Хорватія	31,1	77,25	46,15	40,3	17 800	78
Чехія	34,3	78,15	43,85	43,9	26 300	56
Швейцарія	41,8	82,75	40,95	50,5	54 800	11
Швеція	40,6	81,75	41,15	49,7	40 900	26
ЄС	35,0	80,30	45,30	43,6	34 500	41
Росія	27,5*	70,16	42,66	39,2	18 100	77
Україна	27,0	71,15	44,15	37,9	7 400	139

*Дані: [1]

Як бачимо з табл. 1, країни транзиції – Україна та Росія мають суттєві розбіжності з країнами Європи за такими показниками якості життя як середня очікувана тривалість життя, рівень ВВП на душу населення, тривалість зайнятого життя (ТП особи). Безперечно, всі ці показники взаємопов'язані, оскільки тривалість життя залежить від доходів населення (рівня ВВП на душу населення), а одержання доходів залежить від зайнятості населення (тривалості трудового життя особи); в свою чергу – чим менша тривалість зайнятого життя через втрати ТП через безробіття, тим менше будуть доходи і менша буде загальна тривалість життя. Аналітичне групування показників з табл. 1 наочно демонструє ці залежності (див. табл. 2). Країни Європи були згруповані у 4 групи, Україна та Росія розглядалися окремо через їх неоднорідність до всієї сукупності країн.

З табл. 2 бачимо, що перші дві групи країн ЄС із найдовшою тривалістю життя у стані зайнятості (37,4 – 44,4 роки) складають країни соціально орієнтованої економіки, найрозвиненіші та одні з найбагатших країн світу – середній рівень ВВП на душу населення від 41,533 до 45,467 \$ ПКС, їм також відповідає найдовша очікувана тривалість життя (80,9 – 82,5 років). Країни третьої групи репрезентують середні по ЄС рівні – 35 років життя у стані зайнятості, 34,500\$ ПКС на душу населення, 80,3 років – середня очікувана тривалість життя (дані з табл. 1). В цю групу входять як старі члени ЄС, розвинуті країни, так і новоприбулі, країни Балтії з перехідною економікою. Четверта група – країни ЄС, з найгіршими показниками у сукупності, це малі та карликові країни та країни, що географічно наближені до України, колишні країни Варшавської угоди, які пройшли перехідний період до ринкової економіки.

Таблиця 2

**Взаємозв'язок між використанням трудового потенціалу
та індикаторами якості життя населення**

<i>Тривалість трудового життя, років</i>	<i>Країни</i>	<i>Середній ВВП на душу населення, \$ ПКС</i>	<i>Середній рейтинг у світі за ВВП на душу населення, \$ ПКС</i>	<i>Середня очікувана тривалість життя, років</i>
40,9 – 44,4	<i>Ісландія, Швеція Швейцарія</i>	45 467	21	82,48
37,4 – 40,9	<i>Голландія, Норвегія, Данія Великобританія Німеччина, Фінляндія</i>	41 533	27	80,89
33,9 – 37,4	<i>Австрія, Португалія Кіпр, Естонія Латвія, Іспанія Франція, Чехія Ірландія, Литва</i>	29 273	51	79,17
30,4 - 33,9	<i>Словенія, Бельгія Словаччина Італія Люксембург, Польща, Греція Румунія, Болгарія Мальта, Хорватія Угорщина</i>	28 142	60	78,36
27,0 - 27,5	<i>Росія Україна</i>	12 750	108	70,7

Для перевірки тісноти зв'язку між факторами були розраховані коефіцієнти кореляції між середньою очікуваною тривалістю життя та рівнем ВВП на душу населення, між середньою очікуваною тривалістю життя і тривалістю життя у стані зайнятості, між тривалістю життя у стані зайнятості та рівнем ВВП на душу населення. Значення коефіцієнтів, відповідно, були наступними: 0,696 і 0,636, 0,551, що вказує на тісний та помітний зв'язок між факторами.

Для подальшого аналізу всю сукупність країн було поділено на 2 великі групи за принципом спільного минулого, особливостей структур господарства, організаційно-управлінських структур. Отже, перша група – постсоціалістичні країни перехідної економіки, являє собою колишні країни СРСР та Варшавської

угоди, друга група – решта країн Європи, розвинуті країни ЄС.

У групі постсоціалістичних країн перехідної економіки виявилися наступні характеристики якості життя населення: середня очікувана тривалість життя – 75,3 роки, середній рівень ВВП на душу населення – 19654 \$ ПКС та середня очікувана тривалість життя у стані зайнятості (ТП) – 32,1 роки. Результати аналогічних середніх характеристик у групі розвинутих країн відповідно виявилися такими: 81,3 роки; 39040 \$ ПКС і 36,5 роки. Як бачимо, середня тривалість життя та ТП особи у двох групах відрізняються не суттєво – у групі розвинених країн відповідні показники вище на 8% та 14%, проте рівень ВВП на душу населення у групі розвинених країн майже вдвічі вище за рівень постсоціалістичних країн. Аналіз взаємозв'язків за допомогою коефіцієнта кореляції між цими показниками якості життя у кожній групі дав наступні результати (див табл. 3):

Таблиця 3

Взаємозв'язок між тривалістю життя, використанням трудового потенціалу та рівнем ВВП на душу населення по групах країн.

<i>Зв'язок між факторами</i>	<i>Значення коефіцієнта кореляції по групах країн :</i>	
	<i>Розвинені країни Європи</i>	<i>Постсоціалістичні країни</i>
<i>Тривалість життя і ТП</i>	<i>0,2940</i>	<i>0,6323</i>
<i>ВВП і ТП</i>	<i>0,2196</i>	<i>0,6753</i>
<i>Тривалість життя і ВВП</i>	<i>0,2318</i>	<i>0,7123</i>

Із таблиці 3 бачимо, що такі характеристики рівня життя населення як середня очікувана тривалість життя, рівень ВВП на душу населення, тривалість зайнятого життя мають тісний зв'язок між собою у постсоціалістичних країнах, проте у розвинутих країнах Європи зв'язок між цими чинниками виявився слабким, тобто на добробут, якість життя впливають й інші фактори, вивчення яких вимагає додаткового дослідження. Досвід цих країн, їх соціально-економічна політика заслуговує уваги та вивчення для розв'язання проблем якості життя в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Для країн з перехідною економікою суттєвим і важливим фактором рівня добробуту, якості

життя є реалізація трудового потенціалу населення. Від тривалості життя у стані зайнятості залежить рівень доходів (ВВП на душу населення) та очікувана тривалість життя.

Основним резервом трудового потенціалу населення є зменшення рівнів смертності у працездатному віці й збільшення рівнів зайнятості населення.

Розв'язанню багатопланової проблеми зайнятості необхідна науково обґрунтована концепція, яка враховувала б специфічні умови різних регіонів країни в перехідний період до ринку. З урахуванням проблем у зв'язку з переходом від командно-адміністративних методів, коли зайнятість забезпечувалася лише державою, як правило, екстенсивно, до економічних, науковці і практики повинні далі розвивати теоретичні питання зайнятості, доведення системи соціальних і організаційних господарських видів і форм зайнятості до відповідності з її реальними відносинами, збагачувати ці форми, щоб зробити гнучкішим механізм управління трудовим потенціалом, визначити оптимальний рівень залучення працездатного населення до сфери народногосподарської діяльності, виробити гнучкий механізм перерозподілу робочої сили між галузями господарства і сферами суспільнокорисної діяльності. Таким чином, механізм управління зайнятістю має бути еластичним, чітко реагувати на зміни в суспільстві, де живуть і працюють люди, різні за рівнем розвитку, свідомістю, інтересами, дисциплінованістю тощо.

Література

1. Ивлева А.В. Сравнительный анализ средней продолжительности предстоящей трудовой жизни населения России и США на основе таблиц экономической активности / А. В. Ивлева // Экономическая наука и практика: материалы II междунар. науч. конф. (г. Чита, февраль 2013 г.). – Чита: Издательство Молодой ученый, 2013. – С. 87-89.
2. Всесвітня книга фактів. <https://www.cia.gov/library/publications/the->

world-factbook.

3. Дані Євростат

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00025&language=en>.

4. Муромцева Ю.И., Резервы и потери трудового потенциала населения Украины Прикладная статистика: современные подходы и инструментарий анализа массовых явлений и процессов: Под ред. д.э.н., проф. Раевневой Е.В. д.э.н., проф. Кизима Н.А. – Х.: ФЛП Либуркина Л. М.; ИД “ИНЖЭК”, 2010. – с. 91-111.

5. Статистичні дані Держкомстату України: <http://ukrstat.gov.ua/>
Фильрозе Э. Очерк потенциальной демографии. – М.: Статистика, 1975. – 216.